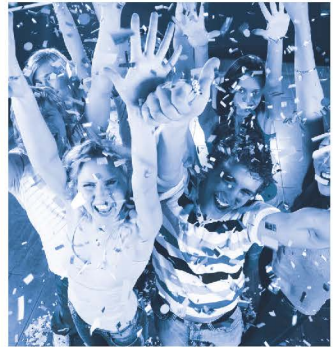


Zarządzanie

Elementy stylu życia jako determinanty pracy w zespole

Joanna Cewińska, Małgorzata Striker



Elementy stylu życia jako determinanty pracy w zespole



WYDAWNICTWO
UNIWERSYTETU
ŁÓDZKIEGO

Zarządzanie

Elementy stylu życia jako determinanty pracy w zespole

Joanna Cewińska, Małgorzata Striker

Joanna Cewińska, Małgorzata Striker – Uniwersytet Łódzki, Wydział Zarządzania
Katedra Zarządzania Zasobami Ludzkimi, 90-237 Łódź, ul. Matejki 22/26

RECENZENT

Dagmara Lewicka

REDAKTOR INICJUJĄCY

Monika Borowczyk

REDAKCJA

Monika Poradecka

SKŁAD I ŁAMANIE

Mateusz Poradecki

KOREKTA TECHNICZNA

Anna Sońta

PROJEKT OKŁADKI

Agencja Reklamowa efectoro.pl

Zdjęcia wykorzystane na okładce:

- © Depositphotos.com/shock; © Depositphotos.com/CandyBoximages
- © Depositphotos.com/minervastock; © Depositphotos.com/ArturVerkhovetskiy
- © Depositphotos.com/pressmaster; © Depositphotos.com/HayDmitriy

Wydrukowano z gotowych materiałów dostarczonych do Wydawnictwa UŁ

© Copyright by Authors, Łódź 2020

© Copyright for this edition by Uniwersytet Łódzki, Łódź 2020

Wydane przez Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

Wydanie I. W.09646.19.0.K

Ark. druk. 12,875

ISBN 978-83-8220-284-7

e-ISBN 978-83-8220-285-4

Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego

90-131 Łódź, ul. Lindleya 8

www.wydawnictwo.uni.lodz.pl

e-mail: ksiegarnia@uni.lodz.pl

tel. 42 665 58 63

Spis treści

Wstęp	7
Rozdział 1. Styl życia	11
1.1. Styl życia – interpretacje znaczeniowe	11
1.2. Elementy stylu życia	17
1.3. Rodzaje i zmiana stylów życia	18
1.4. Styl życia jako przedmiot badań	22
Rozdział 2. Aspekty metodyczne i charakterystyka badanych	31
2.1. Metodyka badań	31
2.2. Charakterystyka badanych grup kierowników i pracowników	36
2.3. Zróżnicowanie zespołów ze względu na styl życia pracowników – wyniki ogólne	41
Rozdział 3. Elementy stylu życia związane z aktywnością pozazawodową	59
3.1. Zainteresowania pozazawodowe	59
3.2. Aktywność w życiu rodzinnym	76
3.3. Aktywność w życiu towarzyskim	84
3.4. Aktywność w życiu społeczno-politycznym	97
Rozdział 4. Elementy stylu życia związane z dbałością o zdrowie i kondycję	109
4.1. Zaangażowanie w sport	109
4.2. Dbałość o wygląd	123
4.3. Palenie/niepalenie papierosów	136
4.4. Sposób odżywiania się	147
Rozdział 5. Wnioski z badań	159
5.1. Ogólny obraz badanych oraz ich opinii na temat stylu życia w miejscu pracy	159
5.2. Omówienie wyników	163
5.3. Ograniczenia przyjętej metodyki i kierunki dalszych badań	171
Zakończenie	175
Bibliografia	179
Załączniki	185
Spis tabel	193
Spis wykresów	199

Wstęp

Styl życia jest pojęciem powszechnie używanym w życiu codziennym i publicystyce. Jest też przedmiotem zainteresowania naukowców z różnych dziedzin. Odnosi się do różnic w sposobach funkcjonowania na co dzień, wynikających z naszych wyborów, determinowanych systemem wartości, relacjami i codziennymi praktykami. Jest tym, co definiuje nasze indywidualne potrzeby i preferencje, co nas wyraża, co odróżnia nas od innych lub stanowi o przynależności do pewnych grup społecznych. Jak twierdzi Zbyszko Melosik (2013, s. 279), styl życia stał się współcześnie główną płaszczyzną różnego typu klasyfikacji i różnicowania społeczne-go: żyjemy w coraz większym stopniu poprzez tymczasowe grupy zainteresowań i wspólnego spędzania wolnego czasu, grupy „lifestylowe”.

W dobie ponowoczesności, w warunkach permanentnych przemian, trudne jest określenie stylu życia jednostek egzystujących w niejednorodnej rzeczywistości. Styl życia znajduje się ciągle w etapie konstituowania, jest zmienny, niełatwo go przedstawić jako zwartą całość (Peret-Drążewska, 2016, s. 193). Zdaniem Zygmunta Baumana:

[...] chronicznym atrybutem „ponowoczesnego” stylu życia wydaje się być niespójność, niekonsekwencja postępowania, fragmentaryzacja i epizodyczność rozmaitych sfer aktywności jednostek (Bauman, 2000, s. 435).

Styl życia jest obecnie kategorią silnie zindywidualizowaną i zróżnicowaną. Naukowcy reprezentujący określone dyscypliny wykorzystują tę kategorię do opisu interesujących ich procesów, zależności, uwarunkowań. Nasze rozważania prowadzone są z perspektywy zarządzania różnorodnością. Przyjęliśmy, że styl życia jest jednym z kryteriów różnicowania pracowników i jednocześnie zespołów, w których się spotykają. Na podstawie analizy treści literatury poświęconej różnicowaniu zespołów, zauważyliśmy, że autorzy artykułów odnoszą się na ogół do cech demograficznych pracowników oraz ich wpływu na wydajność zespołu. Niektórzy badacze dostrzegają wprawdzie związki elementów stylu życia z pracą i zachowaniem ludzi w miejscu pracy, jednak rzadko wprost nawiązują do procesu zarządzania ludźmi. Nieliczne artykuły naukowe dotyczą stylu życia pracujących rodziców, dbałości o zdrowie (w tym odżywiania się, uprawiania sportu, palenia lub niepalenia, spożywania alkoholu i innych używek), relacji między stylem

życia a utrzymaniem równowagi między pracą a życiem prywatnym, roli wyglądu i stereotypowych przekonań na jego temat, poglądów religijnych pracowników, dyskryminacji ze względu na styl życia czy ingerowania pracodawców w styl życia podwładnych.

Wiele codziennych praktyk wskazuje, że elementy stylu życia determinują zachowania pracowników i kierowników. Rekrutujący ciekawi są na przykład zainteresowań kandydatów, kierownicy oceniają podwładnych na podstawie wyglądu. W wielu firmach wdrażane są programy równowagi praca – życie, które uwzględniają styl życia zatrudnionych. Zdarza się, że firmy motywują zatrudnionych, sponsorując ich pasje.

Styl życia jako kryterium różnorodności jest opisywany rzadko. A przecież, jak twierdzą niektórzy (Halfhill i wsp., 2005, s. 83–105), warto włączać do analiz nietypowe czynniki i właściwości ludzi i badać to, jak wpływają na procesy zespołowe.

W związku powyższym postawiłyśmy pytania, które determinowały nasze poszukiwania: „Jakie elementy stylu życia są »rejestrowane« w miejscach pracy?”, „Jak bardzo zróżnicowane pod względem stylu życia są zespoły w organizacjach, których społeczność tworzymy?”, „Jaki jest wpływ stylu życia pracowników na funkcjonowanie zespołów w organizacjach?”.

Celem monografii jest wykazanie zasadności badania stylów życia i elementów, które je kształtują, w kontekście zarządzania zasobami ludzkimi.

Niniejsze opracowanie ma charakter empiryczny; zaprezentowałyśmy w nim głównie wyniki i wnioski z badań własnych.

Monografia składa się z pięciu rozdziałów. W pierwszym przedstawiłyśmy syntetyczne rozważania teoretyczne na temat stylu życia. Skupiłyśmy się na interpretacji pojęcia *styl życia* oraz wskazaniu pewnych elementów składających się na tę kategorię. Podkreśliłyśmy fakt zróżnicowania współczesnych stylów życia i przytoczyłyśmy przykłady badań ich dotyczących. Syntetyczne rozważania zawarte w tej części mają charakter przeglądowy. Treści rozdziału powstały na podstawie analizy publikacji poświęconych stylowi życia. Obejmują definicje, ich interpretacje i poglądy prezentowane przez innych autorów. Ta część stanowi wprowadzenie i tło do prezentacji rezultatów naszych badań.

W rozdziale drugim opisałyśmy aspekty metodyczne zrealizowanych badań¹. Scharakteryzowałyśmy respondentów (w badaniu uczestniczyło tysiąc dwóch kierowników i tysiąc pracowników) oraz przedstawiłyśmy ich ogólne opinie na temat relacji pomiędzy obszarami stylu życia a zróżnicowaniem zespołów. Rozdziały trzeci i czwarty poświęciłyśmy prezentacji szczegółowych wyników naszych prac badawczych i z tego względu są one najobszerniejszymi fragmentami monografii.

1 Szczegółowe informacje na temat badań zamieszczono w podrozdziale 2.1.

W rozdziale trzecim omówiliśmy kwestie zróżnicowania zespołów ze względu na aktywności pozazawodowe pracowników: zaangażowanie w zainteresowania, życie rodzinne, towarzyskie i działalność społeczno-polityczną. Z kolei w rozdziale czwartym odniosliśmy się do zróżnicowania zespołów ze względu na praktyki, które związane są z dbałością o zdrowie, kondycję (zaangażowanie w sport, w sposób odżywiania się, w palenie/niepalenie) i wygląd. Rozdział piąty zawiera wnioski z badań, ograniczenia przyjętej metodyki badania i propozycje rozszerzenia prac badawczych w zakresie problematyki poruszanej w monografii. W zakończeniu zawarliśmy ogólne refleksje na temat naszych doświadczeń badawczych i treści przedstawionych w niniejszym opracowaniu.

Podjmując temat stylu życia, zdawałyśmy sobie sprawę z jego złożoności i wieloznaczności, i być może z trudności w jego odbiorze. Miałyśmy okazję do prezentowania fragmentarycznych efektów naszych prac podczas konferencji naukowych poświęconych zarządzaniu zasobami ludzkimi, w tym zarządzaniu zespołami projektowymi, zarządzaniu różnorodnością kulturową itp. Nasze referaty spotkały się z zainteresowaniem, ale i z uwagami krytycznymi oraz sugestiami, które uwzględniliśmy, przygotowując niniejszą publikację.

Liczymy na przychylność Czytelników i zachęcamy do dyskusji.

Joanna Cewińska i Małgorzata Striker

Rozdział 1

Styl życia

1.1. Styl życia – interpretacje znaczeniowe

Termin *styl życia* funkcjonuje w świadomości potocznej, ale jest także przedmiotem refleksji naukowej. Potocznie pojęcie to jest kojarzone ze sposobem codziennego postępowania ludzi. W tekstach publicystycznych i reklamie pojawia się na przykład w kontekście konsumpcji, aktywności fizycznej lub postaw prozdrowotnych. W ujęciu naukowym interpretowane jest na gruncie nauk społecznych, takich jak: socjologia, psychologia, pedagogika, gerontologia, ekonomia, etyka, filozofia i antropologia (Kowalewski, 2018, s. 92), przy czym w każdym przypadku badacze reprezentujący wymienione nauki interesują się różnymi aspektami stylu życia, co wiąże się też z używaniem innych określeń dla tego terminu.

W literaturze socjologicznej na przykład styl życia utożsamiany bywa ze sposobem lub trybem życia czy z życiem codziennym. W innych dyscyplinach (filozofii, etyce, ekonomii, zarządzaniu) jest omawiany w kontekście jakości, sensu bądź poziomu życia, stylu konsumpcji czy satysfakcji życiowej (Kowalewski, 2018, s. 92).

Analiza literatury pozwala stwierdzić, iż termin *styl życia* jest silnie ugruntowany w tradycji myśli społecznej. Rozważania na temat stylu życia, genealogii terminu, jego interpretacji prowadzili badacze niemieccy: Georg Simmel i Max Weber oraz amerykańscy: Thorstein Veblen, Benjamin D. Zablocki, Rosabeth Moss Kanter i Michael Sobel. Współczesne conceptualizacje stylu życia wywodzą się z prac francuskich i brytyjskich autorów, w szczególności Pierre'a Bourdieu, Anthony'ego Giddensa i Davida Chaneya. Analiza podejść wymienionych badaczy dostarcza wiedzy na temat kluczowych aspektów koncepcji stylu życia i jej ewolucji (Habeck, 2019, s. 1–34).

W wielu pracach z zakresu socjologii interpretacje stylu życia dokonywane są w odniesieniu do zróżnicowania związanego ze strukturą społeczną. Na przykład Weber, Veblen, Bourdieu wiążą styl życia bezpośrednio z pozycją jednostki w klasowo-warstwowym porządku społecznym. Przyjmują, iż pozycja jednostki

przejawia się poprzez określone zachowania, preferencje czy przedmioty i jest swoistą manifestacją stratyfikacji społecznej (za: Bieliński, Larkowska, 2011, s. 142–144).

Druga grupa autorów traktuje style życia jako wymiar zróżnicowania niepowiązanego ze strukturą społeczną. Takie podejście reprezentuje na przykład Giddens, który uważa, że „style życia jako rutynowe, ale urefleksyjnione działania, pozwalające na budowanie jednostkowych tożsamości zajmują miejsce tradycyjnych podziałów klasowych [...]” (Giddens, 2002, s. 113).

Oddzielanie stylu życia od struktury społecznej jest symptomatyczne dla przedstawicieli podejść kulturologicznych oraz teoretyków późnej nowoczesności, których zdaniem tradycyjne czynniki zróżnicowania klasowo-warstwowego tracą znaczenie (Bieliński, Larkowska, 2011, s. 144).

Styl życia w koncepcjach Webera i Veblena jest wyznacznikiem usytuowania „stanowego” i związanych z nim zachowań regulowanych formułami obyczajowymi, normami i konwenansami przyjętymi w danej grupie. Wymienieni badacze traktowali styl życia jako „najbardziej widoczny, obserwowalny przejaw statusu społecznego jednostki, źródło jej prestiżu” (Kowalewski, 2018, s. 97).

Francuski socjolog Bourdieu pokazuje, jak zainteresowania, upodobania i wzory konsumpcji różnicują się w zależności od posiadanego przez jednostkę kapitału ekonomicznego i kulturowego. Gusty estetyczne, którymi kieruje się jednostka w sferze kultury symbolicznej, są ściśle związane z upodobaniami dotyczącymi życia codziennego: sposobem spędzania wolnego czasu, urzędzenia wnętrza, preferencjami w zakresie ubioru i diety, czyli z całym stylem życia danej klasy. Zróżnicowanie stylów życia traktowane jest jako pochodna pozycji społeczno-ekonomicznej i kulturowej (Kowalewski, 2018, s. 99).

Według Bourdieu (2005, s. 216–221) styl życia jako forma „praktyki i czynu” jest wynikiem przetwarzania zasobów (kapitału ekonomicznego, kulturalnego i społecznego) przez *habitus*, czyli indywidualny wzorzec kompetencji, motywacji, poznania i standardu oceny.

Jak twierdzi Felicjan Byłok (2011, s. 35–36), dla Hartmura Lüdtke styl życia stanowi:

[...] oryginalną strukturę i formę gospodarstwa domowego, definiowaną przez jednostkę metodą prób i błędów, przez uczenie się i porównywanie z innymi podmiotami życia społecznego, z którymi tworzy kolektyw i podziela podobny system społecznego wartościowania. Styl życia jest typową formą wzoru do powielenia w gospodarstwie domowym; jednostki identyfikują się z tymi wzorami przez wyposażenie gospodarstwa

domowego w podobne przedmioty konsumpcji i dekorację, używanie mediów, preferowanie określonych gustów w wypełnianiu czasu wolnego, hobby, słuchaniu muzyki i czytaniu książek, czasopiśmie, gazet, uczestniczeniu w życiu kulturalnym, ubiorze, przygotowywaniu posiłków itd. Styl życia pośredniczy w budowaniu społecznej identyfikacji jednostek (Lüdtke, 1991, s. 135–136).

Z kolei Simmel (1997) uważa, że styl życia jest kategorią pośredniczącą między indywidualną a społeczną identyfikacją.

Przez stylizację życia jednostka zapewnia sobie identyfikację, którą cechuje kruchość, tymczasowość i problematyczność. Styl życia oznacza subiektywny kompromis między personalną definicją własnego „ja” z jednej strony a społeczną stroną życia, zdolną do sankcji z drugiej strony (Byłok, 2011, s. 34).

Zdaniem Chaneya (1996, s. 37, za: Nosal, 2010, s. 3–4) styl życia determinowany jest przez partycypację w kulturze konsumpcyjnej. Można go zdefiniować jako „kreatywne wykorzystanie możliwości konsumpcyjnych”. Styl życia jest wyrazem indywidualnej ekspresji i wynika z dokonywania wyboru dóbr, które jednostka konsumuje.

Problematyka stylu życia podejmowana była i jest również przez polskich socjologów.

Według Andrzeja Tyszki (1971, s. 19) styl życia jest kulturowo uwarunkowany stopniem i sposobem zaspokajania potrzeb, umożliwiających spełnianie aspiracji oraz oczekiwań za pomocą różnorodnych możliwości i prerogatyw, wynikających z zajmowanej pozycji ekonomicznej i społecznej.

Andrzej Siciński traktuje styl życia jako pewien konstrukt teoretyczny dotyczący sfery kultury i obejmujący całokształt codziennych zachowań ludzi, odnoszących się do uwarunkowań kulturowych, ekonomicznych i społecznych (za: Bieliński, Larkowska, 2011, s. 145). Termin *styl życia* w szczególności oznacza zakres i formy codziennych zachowań jednostek lub grup, specyficznych dla ich usytuowania społecznego i dzięki temu umożliwiających społeczną lokalizację ludzi (Siciński, 1976, s. 15) – odróżnienie danej zbiorowości lub jednostki od innych (Siciński, 1988, s. 18). Siciński odnosi styl życia zarówno do jednostek, jak i do grup. Jako atrybut jednostki styl życia oznacza „charakterystyczny dla określonego człowieka sposób bycia, znamieny dla niego zespół codziennych zachowań, będący manifestacją cech osobowościowych” (Siciński, 1978, s. 14). Z kolei styl życia jako cecha grupy odnosi się do zachowań podzielanych przez członków określonej zbiorowości. Podejście to można zatem określić mianem psychospołecznej koncepcji stylu życia. Uwzględnia

ono wpływ czynników związanych z pozycją jednostki w strukturze społecznej oraz swoistych dla niej dyspozycji psychicznych (za: Bieliński, Larkowska, 2011, s. 142–144).

Aldona Jawłowska traktuje styl życia jako kategorię właściwą zarówno jednostkom, jak i grupom. Uważa, że jest on pewnym rodzajem struktury, „formą narzuconą na całokształt pozornie chaotycznych ciągów celowych działań i nawykowych zachowań” (Jawłowska, 1976, s. 207). Autorka wskazuje trzy sfery rzeczywistości, w których widoczne są elementy stylu życia: sferę pośrednio poddającą się obserwacji (światopoglądy, aspiracje, cele, potrzeby jednostki), behawioralną, obejmującą zachowania (czynności, postępowania) możliwe do uchwycenia oraz artefakty, czyli najbliższe środowisko życiowe człowieka (Jawłowska, 1976, s. 207).

Elżbieta Tarkowska (1976, s. 72) podkreśla, że kategoria „styl życia” nawiązuje do antropologicznego rozumienia kultury i ma wydobywać odmienność zachowań, potrzeb, wartości między grupami wchodzącymi w skład społeczeństwa. Style życia według tej autorki są właściwością grup i mogą być świadomie lub nieświadomie przyswajane przez jednostki. Jednostka jest swoistym nosicielem określonego stylu życia, charakterystycznego dla danej zbiorowości.

Również Marian Golka (2007, s. 191–196) przyjmuje, że styl życia obejmuje cechy i zachowania jednostek lub grup. Owe zachowania są specyficznym wyborem wynikającym z motywów osobistych i społecznych. Styl życia, choć podlega własnemu wyborowi, mieści się w ramach zachowań aprobowanych przez daną społeczność. Na skutek występowania konformizmu grupowego jest on przyjmowany przez kolejne grupy społeczne. W ten sposób powstaje grupowy styl życia, upodabniający ludzi do siebie (Gajewski, 1994, s. 127).

Niektórzy badacze uwypuklają indywidualistyczny aspekt stylu życia. Przedstawicielem tego nurtu jest Giddens, który pojmuje styl życia jako:

[...] mniej lub bardziej zintegrowany zespół praktyk, podejmowanych przez jednostkę nie tylko dlatego, że są użyteczne, ale także dlatego, że nadają materialny kształt poszczególnym narracjom tożsamościowym (Giddens, 2012, s. 115).

Rolę jednostki w kształtowaniu stylu życia podkreśla Barbara Woynarowska, uznając, iż na styl życia składają się standardowe reakcje i wzory zachowań (czynności, działania, praktyki) ukształtowane w procesie socjalizacji (interakcji z rodzicami, rówieśnikami, pod wpływem doświadczeń w szkole, mediów) (Bochenek, Grabowiec, 2013, s. 203). Zdaniem Teresy Wilk określony styl życia wyraża się w sferach: światopoglądu, dążeń życiowych, potrzeb i aspiracji jednostki, obserwowalnych zachowań i czynności oraz przedmiotów, które człowiek wybiera,

tworzy bądź przyjmuje, traktując je jako swoje najbliższe środowisko życiowe (Bochenek, Grabowiec, 2013, s. 203).

Kolejny przedstawiciel polskiej myśli socjologicznej, Grzegorz Kaczmarek, stylem życia nazywa:

[...] zachowania względnie niezależne, w mniejszym lub większym stopniu wewnętrznie motywowane, stanowiące wynik pewnego wyboru z szerszego repertuaru zachowań możliwych w danej sytuacji. Styl życia jest przejawem aktywności i względnej niezależności jednostki, jej czynnej roli w kształtowaniu swojego życia i jego obrazu (Kaczmarek, 1986, s. 92).

Zdaniem Małgorzaty Jacyno termin *styl życia*:

[...] odnosi się do wielu różnych sposobów funkcjonowania na co dzień, a ich zróżnicowanie stanowi konfigurację wyborów związanych z systemem wartości, relacjami i codziennymi praktykami (Jacyno, 2012, s. 274).

Austriacki psycholog i psychiatra, twórca psychologii indywidualnej – Alfred Adler – odniósł pojęcie *styl życia* do całości życia i stwierdził, że kształtuje się on w dzieciństwie:

[...] całość życia, nazwana przeze mnie konkretnie stylem życiowym, zostaje przez dziecko zbudowana w okresie, kiedy ono nie posiada jeszcze ani dostatecznego języka, ani dostatecznych pojęć (Adler, 1933, s. 8).

Autor ten uważa, że styl życiowy każdego człowieka odzwierciedla się mniej lub bardziej wyraźnie w nastawieniu do trzech kwestii: życia społecznego, pracy i miłości (Adler, 1933, s. 30):

[...] mniej wyraźniej w nastawieniu do kwestii pozostającej chwilowo na dalszym planie lub ofiarowującej korzystniejsze warunki, wyraźniej, o ile bada się jednostkę surowiej co do jej zdolności. Problemy jak sztuka i religia, przewyższające przeciętne rozwiązanie zagadnień, mają udział w tych wszystkich trzech kwestiach (Adler, 1933, s. 31).

Według Adlera:

[...] nie są to kwestie przypadkowe, lecz nieustannie stojące przed nami, które napierają i żądają, nie pozwalają na ucieczkę [...] Wobec tego, że są one ściśle z sobą złączone [...] trafne rozwiązanie tych trzech zagadnień wymaga należytej miary poczucia wspólnoty (Adler, 1933, s. 30)

– określonego stylu życia.

Styl życia jako kategorię zindywidualizowaną traktuje również Światowa Organizacja Zdrowia, przyjmując, że jest on:

[...] specyficznym dla danej jednostki sposobem bycia, którego fundament stanowią określone wzory zachowań, wynikające z wzajemnego oddziaływania cech osobowych, społecznych uwarunkowań oraz społeczno-ekonomicznych i środowiskowych warunków życia jednostki (*Health Promotion Glossar*, 1998, s. 16).

Styl życia w ujęciu ekonomicznym odnoszony bywa do konsumpcji. Na przykład Gerrit Antonides, W. Fred van Raaij definiują go jako zbiór wartości, zainteresowań, poglądów i zachowań konsumenta, które wpływają na jego zachowanie konsumpcyjne (Pizło, Mazurkiewicz-Pizło, 2017, s. 106). Zdaniem Jana Szczepańskiego każdy styl życia ma specyficzny:

[...] zestaw zasad i kryteriów wartości, według których oceniane są zjawiska i procesy życiowe, przedmioty i ludzie, kształtowane aspiracje i dążenia, ustalone cele życiowe, a zatem i także zachowanie konsumpcyjne (Pizło, Mazurkiewicz-Pizło, 2017, s. 10).

Na styl życia składa się zarówno to, co konsumenci czują, jak i to, co w rzeczywistości robią, a nie jedynie to, co chcieliby robić. Pojęcie to odnosi się do zachowań konsumpcyjnych zarówno jednostki, jak i gospodarstwa domowego, wyrażających się określonymi potrzebami poznawczymi, otwartością społeczną i reprezentowanymi poglądami, przyjętymi postawami społecznymi (lub ich brakiem). Może być sumą różnych, spójnych (wypracowanych świadomie) lub też chaotycznie powiązanych dążeń i wartości. Ten zespół cech może być przyjęty również nieświadomie, wskutek nacisku środowiska bądź przez częściowe naśladownictwo (Pizło, Mazurkiewicz-Pizło, 2017, s. 106).

Podsumowując, można stwierdzić, że pojmowanie stylu życia ewoluuje. Termin ten odnoszony jest do jednostek, grup i całych społeczeństw, czyli do czterech różnych poziomów: globalnego, strukturalnego (krajowego), pozycyjnego (subkulturowego) oraz indywidualnego (Jensen, 2007, s. 63–73).

Przedstawiciele różnych nauk interesują się różnymi aspektami związanymi z tą kategorią. Jak wynika z analizy literatury, styl życia pełni wiele funkcji: jest oznaką i świadectwem przynależności do danej grupy czy kategorii społecznej, daje poczucie więzi z innymi; jest wyznacznikiem i swoistym narzędziem społecznej identyfikacji; strukturyzuje i legalizuje poszczególne zachowania; umożliwia jednostce realizację odczuwalnych potrzeb i aspiracji w sposób subiektywnie racjonalny i akceptowany społecznie w danej kulturze; jest czynnikiem motywacji

zachowań, głównie dlatego, że jest związany z określonym systemem wartości, dążeń i preferencji (za: Bochenek, Grabowiec, 2013, s. 202–203).

Styl życia stanowi swoistą kontynuację tradycji, pielęgnowanych wartości duchowych i materialnych poprzednich pokoleń [...], jest wyrazem dopasowania sposobu funkcjonowania grup i jednostek do zmiennych warunków społecznych i gospodarczych [...] pozwala wnioskować o kierunkach zmian w sferze konsumpcji. Jest jedną z ważniejszych kategorii społecznych, dzięki której można określić zmiany zachodzące w różnych sferach życia społecznego (Pizło, Mazurkiewicz-Pizło, 2017, s. 104–105).

Styl życia ma wiele wymiarów (Antonides, Van Raaij, 2003, s. 85). Pierwszy poziom stanowią wartości i normy, które kształtują zainteresowania jednostki oraz jej poglądy i przekonania – poziom drugi. Te ostatnie wpływają bezpośrednio na działania człowieka, reprezentujące poziom trzeci. Można zatem stwierdzić, że na styl życia składają się elementy, które można zaobserwować (zachowania) oraz te nieobserwowalne (wartości – wyrażane za pomocą zachowań) (Sobotko, 2017, s. 73–74).

Definicja stylu życia wykorzystana na potrzeby badań własnych została przedstawiona w podrozdziale 2.1.

1.2. Elementy stylu życia

Styl życia „stanowi oryginalną całość ukształtowaną na podstawie wewnętrznych motywów jednostek, która skonstruowana jest z wielu różnorodnych elementów” (Peret-Drażewska, 2016, s. 194).

Siciński i jego współpracownicy wskazali następujące sfery aktywności konstytuujące styl życia: budżet czasu, praca (jej charakter, etos, rola w życiu), poziom i charakter konsumpcji, higiena i stosunek do zdrowia, sposób ubierania się, urządzenie mieszkania, potrzeby intelektualne i estetyczne, uczestnictwo w kulturze i oświacie, zachowania rekreacyjne, udział w życiu społeczno-politycznym, stosunek do religii, współżycie między ludźmi (kontakty osobiste, towarzyskie, przyjacielskie, rodzinne, sytuacyjne, konfliktowe), a także odnoszące się do nich systemy wartości (Siciński, 1977, s. 288; 1978, s. 15–16).

Zdaniem Kazimierza Obuchowskiego (1982, s. 158, w: Kowalewski, 2018, s. 95) styl życia może być wyrażany przez pewne formy zewnętrzne i wewnętrzne. Do zewnętrznych można zaliczyć między innymi styl ubierania się i sposób spędzania wolnego czasu. Natomiast wśród wewnętrznych są: formy wypowiedziane, werbalizowane także poprzez ukryte tendencje do przeżywania emocji, podejmowania decyzji, sposoby myślenia.

Golka (2007, s. 191–196, za: Kowalewski, 2018, s. 93–94) istotne znaczenie przypisuje poziomowi i charakterowi konsumpcji, wyglądowi zewnętrznemu jednostki (ubiór, fryzura, kondycja), urządzeniu mieszkania, sposobom aranżacji otoczenia, sposobom spędzania czasu wolnego, w tym uczestnictwa w kulturze, realizowanym wzorom życia rodzinnego, życiu towarzyskiemu, zachowaniom prozdrowotnym i związanym z dbałością o siebie, deklarowanym publicznie wartościom.

Jak twierdzi Giddens (2012, s. 115), style życia – jako zrutynizowane praktyki – odpowiadają nawykom żywieniowym, sposobom ubierania się, zachowania i zwyczajom spotykania się w ulubionych miejscach. Według niego owe rutynowe działania podlegają refleksji i mogą ulegać zmianom, na które składają się drobne decyzje – w co się ubrać, co zjeść, jak zachować się w pracy, z kim spotkać się wieczorem.

Z kolei Mikael Jensen (2007, s. 63–64) zwraca uwagę, że osoba może wyrażać siebie przez wiele stylów życia, na które składają się następujące praktyki: jak jeść i co jeść (i pić), jak się poruszać (samochodem, autobusem, rowerem, pieszo itp.), gdzie podróżować, w co się ubrać, gdzie mieszkać (w mieście, na wsi), jak urządzić mieszkanie, co oglądać i czytać, gdzie pracować, jaki sposób edukacji wybrać, jaki rodzaj zaangażowania politycznego lub religijnego wybrać, jak i gdzie spędzać czas wolny, czy używać narkotyków, alkoholu, papierosów, jak się komunikować.

Patrick Vyncke (2002, s. 448) wyjaśnia, że na styl życia, czyli sposób, w jaki ludzie prowadzą swoje życie, składają się ich działania, zainteresowania i opinie. Działania obejmują pracę, hobby, imprezy towarzyskie, wakacje, rozrywkę, relacje społeczne, zakupy, sport itp. Zainteresowania związane są z niektórymi przedmiotami, wydarzeniami lub tematami (np. rodziną, domem, pracą, społecznością, rekreacją, modą, jedzeniem, mediami, osiągnięciami itp.). Z kolei opinie są przekonaniem opisowymi (o sobie, kwestiach społecznych, polityce, biznesie, ekonomii, edukacji, produktach, przyszłości, kulturze itp.).

Wielość praktyk wymienianych przez cytowanych autorów potwierdza złożoność i niejednorodność kategorii „styl życia”. O jej zróżnicowaniu świadczą też rozmaite typologie stylów życia opisywane w literaturze przedmiotu.

1.3. Rodzaje i zmiana stylów życia

Adler zwrócił uwagę na dwa podstawowe rodzaje stylów życia: twórczy i nietwórczy (Uchnast, 2016, s. 113). Pierwszy z nich charakteryzuje wysoki poziom osobistego zaangażowania w realizację podstawowych zadań życiowych poprzez twórczą współpracę z innymi. Natomiast drugi odznacza się tendencją do ignorowania wyzwań do realizacji aktualnych zadań życiowych w aspekcie poczucia wspólnoty z innymi oraz do zachowań obronnych i zabezpieczających stan posiadania.